

volgut encunyar, i que fou ridiculitzat en castellà com una *perra* o *perrilla*, en altres llocs ho fou donant-li el nom de qualsevol bèstia, en termes despectius per a l'infeliç lleó (que per acabar de ridiculitzar-lo el feien femella): un gall, una mona o sarcàsticament una àguila: descartem la idea merament especiosa d'un mossarabisme provinent de MONĒTA. Excel·lent contraprova n'és el *moneiot* balear (infra).

Paral·lelament, a les diverses regions de la llengua han circulat altres diminutius o despectius, com a nom de la mona: en el Ross. *monina*, prolongació de l'àrea de l'oc. mod. *mounino* (i dels it. *monnina* i fr. *Monnin* antiquats, que hem assenyalat abans); i allà, d'altra banda, han format, per al mascle amb sufix caricatural, *monard*: «singes trapàvem un gos pler / an un joc --- / mig, una vella *monina* / --- / vet aquí los *monards* tots sangllaçats de por / ---», Saisset (*Catal. d. R.*, 239). Paral·lel a *monard*, hi ha *monot*, com a nom del simi mascle [DTo. 1647, Belv., Lab.]; i en valencià: «yo me quede assí fet un *monot*», Escalante (*Una sò-gra de castanyola*, Val. 1875, 15).¹

Tenint en compte tot això hem de judicar el balear *moneia* [1840, DFgra.]. L'explicació de la seva terminació constitueix un problema (silencià molt discretament en *AlcM*). Una explicació enginyosa seria que en forma paral·lela a l'àr. *maimán* 'del Iemen', com a nom de l'animal, es vagi formar també, en àrab, un adjectiu femení (gentilici o qualificatiu) *maimūniya, i que aquest, passant pels mateixos avatars que hem vist en *mona*, de *maimūn*, vagi quedar mutilat com a *moneia* (tenint en compte que, en certes contextos fònics, la *ī* es pronuncia oberta en àrab i apareix de vegades romanitzada com a *e*). Però no vacillo gaire a rebutjar aquesta idea, que de vegades he cavil·lat, com a purament hipotètica, massa mancada dels suports filològics intermedis, sense més agafador que el paral·lelisme amb un procés molt singular, i també sotmesa a escrúpols fonètics: és en contacte amb fonemes emfàtics, vibrants i anàlegs que *ī* sona oberta; i no fóra convincent suposar una diferenciació.

Una formació amb sufix romànic com en *moneta*, *monet*, *monina*, *monot*, *monard*, és natural. El sufix diminutiu -ICŪLUS/-ICŪLA, vivíssim en llatí vulgar, no desaparegué del tot en la nostra zona de la Romània: restava amb sentiment de diminutiu en parelles com VENTER/VENTRICULUS > *ventreyl*; SOL/SOLICULUS > *solei*; BUTTIS (> *bot*, *bota*)/BUTTICULA > fr. *bouteille*, oc. *botelha*, cat. *botella*; SORS/SORTICULA.

Era ja sufix excepcional, és cert, però justament el caràcter afectiu i pintoresc que hem assenyalat en els noms populars de la mona i el mico, podia dur a preferir les terminacions diminutives o afectives poc comunes, com hem vist en el fr. *monnekin*, el ross. *monard*, el cast. *monuelo*; cat. *moneca* i *monec* (hapaxs dels Ss. XVII i XVI) i *moneu*, citats per *AlcM*; el grec mitjà *mimō*, *maimū*; i al capdavant l'oc. *mounino* i ross. *monina* també tenen sufixos poc vivaços. En els noms com OVICULA > *oveyla* i APICULA > *abeyla* —on *yl* sona *ī* en balear i cat. del NE. igual que en *moneia*— és veritat que ja no hi ha el joc funcional (el primitiu

ovis, *apis*, és mort en romànic); però, en compensació, hi ha aquí el fet que aquests són animals i que l'element fantàstic és un factor positiu en comparacions humorístiques i creacions festives: per tant podien ajudar molt a l'adopció del sufix excepcional -ICŪLA, que al capdavant —no ho oblidem— conservaria més vida en el llenguatge romànic més antic de les Balears.

Restava un parell d'escrúpols, reconeguem-ho—no, però, prou forts per fer-nos trontollar. Per què la *e* oberta de *moneia* i no *ī* (com correspon a *ī*)?: amb *ē* ho registren el DFgra. («*monēya*») i *AlcM*, i així ho vaig anotar jo mateix a Santanyí i en dos llocs del terme de Pollença, 1964 (allí pron. *monē* amb la -i- emudida, però això ja és normal): aquí ja és més convincent, sense arribar a suprimir l'escrúpol, de suggerir diferenciació, contaminacions etc. També pot semblar una mica xocant, vist el procés de formació, el caràcter enterament general (a totes tres illes, sense excloure'n Eivissa, V. infra *moneiot*), arrelat i fins seriós d'aquesta denominació balear, en la ploma d'escriptors que no escriuen per fer gràcia: «el violí que tocava el capellà Don Joan de la Creu, que tenia una *moneia* que també en tocava un de més petit ---», Miquel Forteza (*Jueus Convertits*, p. 30); «se proclamen inímics --- de la Royal Acadèmia Espanyola, allà on no en són més que *moneyes*, ordinàriament ridícules», AMAlcover (BDLC XI, 206); cites de treballs d'ell anònims i de MSOliver, en *AlcM*, Bart. Ferrà (infra) etc.

I tampoc escasseja l'arrelament toponímic: el Puig de la *monē* en el terme de Pollença, i la Punta de la *monē* en el mateix terme (també en la Nomenclatura Marina, n.º 180), Tanca de Ses *monēias* a Santanyí IX, 323). Aquí, però, tenim dret a allegar que la creació afectiva no exclou una considerable antiguitat. *Moneiot* eiv. («moneda grande de cobre», PzCabre.) i mall. (id.: Bart. Ferrà, *Comèdies*, IdOr I, 162).

La mona crida l'atenció pels seus gestos, que hom pren (segons l'humor de cada u i de cada ocasió) com a cosa graciosa o ridícula, burlesca, fastigosa: els dos matisos sovint es compenetren poc o molt. En l'ús figurat rossellonès tenim el segon: Marty en el gloss. que ha posat a la seva ed. de Saisset (*Catal. d. R.*) explica el gal·licisme *grimaça* per «*mona*, ganyota, mofa», i l'usava el mateix Saisset prou sovint: «rialles mai acabades, / i *mones*, com En Llucifer, / dins del seu perol, ne deu fer», «De glòria, de bonhur, d'honors i de fortuna, / somiem adormits, i hasta els ulls oberts, / i, els vegent pas més aquí, quan sem desperts, / com la lletera, fem la *móna*» (*Cat. d. R.*, 239, 245); *monejar* «fer monades o beneitures, Pla d'Urg.», *AlcM*, ço que continua, si bé més aviat amb l'últim matís, més enllà del límit occità: aranès *munezá*, bearn. *mound*, *esmound* i el substantiu fem. *moune* (Palay, s. v., i Supl.). M'inclino doncs a creure que en *moneia* es devien superposar una formació diminutiva en -ICŪLA amb el present d'un tal verb *monejar*: els detalls fonètics anòmals, i els altres escrúpols, que deixa cada una d'aquestes vies, s'explicarien per la influència de l'altra; val a dir que tot s'explicaria més simplement a base de *monejar* si partíssim d'una variant mossàrab